

VAJDASÁG SZAT NEMZETEI ÉS NEMZETISÉGEI
NYELVI EGYENRANGÚSÁGÁNAK ÉRVÉNYESÍTÉSE
AZ EGYETEMI SZINTŰ OKTATÁSBAN

I.

A nemzetek és nemzetiségek nyelvi egyenrangúságára vonatkozó alkotmányos elvek és törvényes előírások

Egy jellegzetes együvé tartozást igazolva, melynek ereje és kohéziója nem a közösség (a nemzetek és nemzetiségek) tagjai egyedi vonásainak elvesztésében, hanem ellenkezőleg, azok azonossága igazolásában nyilvánul meg, Vajdaság SZAT alkotmánya bevezető részének alapelvei a következőket hangsúlyozzák:

„Vajdaság nemzetei és nemzetiségei a népfelszabadító háborúban és a szocialista forradalomban a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságnak mint az itt élő nemzetek és nemzetiségek egyenjogú közösségének létrehozása folyamán, kifejezésre juttatva történelmi, gazdasági, nemzeti és kulturális érdekeiket, megteremtették Vajdaság Szocialista Autonóm Tartományt.”

Ez az eredet irányítja Vajdaság SZAT nemzeteinek és nemzetiségeinek további fejlődését. A nemzeti és kulturális azonosság kihangsúlyozása nem veszélyezteti, hanem szilárdítja az együvé tartozást; az együvé tartozás viszont nem veszélyezteti, hanem serkenti a nemzeti és nemzetiségi azonosságnak az öngazgatási társadalomban való fejlesztését.

Az együvé tartozás ilyen megfogalmazását fejezi ki Vajdaság SZAT alkotmányának 4. szakasza, amely a nemzetiségek és nemzetek egyenjogúságát hangsúlyozza az élet, a munka és az alkotás minden területén, tehát:

„A jelen alkotmány valamennyi nemzet és nemzetiség számára szavatolja nemzeti sajátosságai, nyelve, kultúrája, történelmi és más jellegzetességei szabad fejlesztését és kifejezését is, hogy ennek érdekében szervezeteket alapítson és élvezze az alkotmányban meghatározott más jogokat.”

Ezeket a kiindulópontokat a további alkotmányos és törvényes előírások dolgozzák ki. Ebből eredően Vajdaság SZAT alkotmányának (amely természetesen a JSZSZK alkotmányán alapul) fontos jellegzetessége, hogy nem állapodik meg azon, nem elégszik meg azzal, hogy engedélyezi a nemzeti sajátosságok kifejezését, illetve — hogy közeledjünk ahhoz a kérdéshez, amelyre e beszámoló vonatkozik — a Vajdaság SZAT nemzeti és nemzetiségi nyelvein való nevelést és oktatást, hanem *biztosítja is* a nemzeti és nemzetiségi nyelveken való nevelést és oktatást. Más országok alkotmányától eltérően, a JSZSZK-beli alkotmányok — különösen Vajdaság SZAT alkotmánya —, nemcsak lehetőséget nyújtanak az egyenjogúságra, hanem szavatolják is.

Természetes, hogy ez a szavatosság nem lehet mindentől független. Egy kiáltvány nem lehet korlátok nélkül, de a szavatosságnak számon kell tartania a megteremtett feltételeket — ami nem zárja ki a feltételek további javítását.

A JSZSZK alkotmányának 246. szakaszára támaszkodva Vajdaság SZAT alkotmányának 5. szakasza meghatározza azt az elvet, hogy Vajdaságban a szerbhorvát, illetve horvátszerb, a magyar, a szlovák, a román és a ruszin egyenrangú nyelv. Vajdaság SZAT alkotmányának 189. szakasza kidolgozza ezt az elvet, s azzal, hogy hangsúlyozza: a nemzeteknek és nemzetiségeknek az iskoláskor előtti és az általános oktatást anyanyelvükön kell biztosítani, világos szavatosságot vállal. Ezt a kötelezettséget részletezi A nevelésről és az oktatásról szóló tartományi törvény 15. szakasza:

„Az általános nevelést és oktatást a nemzetek és nemzetiségek nyelvén is biztosítani kell.”

A nevelésről és oktatásról szóló törvény módosításának és kiegészítésének javaslata azon előírás meghatározásával, hogy *az iskoláskor előtti, az általános és az egységes középfokú nevelést és oktatást a nemzetek és nemzetiségek nyelvén is biztosítani kell, még egy lépést tesz előre.*

A nevelés és oktatás többi fokozata esetében mind Vajdaság SZAT alkotmánya, mind A nevelésről és az oktatásról szóló törvény azt irányozza elő, hogy a „törvénnyel összhangban” kell rendezni. Ez a korlátozás azonban nem jelenti azt, hogy a nevelés és az oktatás bizonyos szintjén mellőzhető a nemzeti és nemzetiségi nyelveken való oktatás. Ez egyszerűen azt jelenti, hogy e cél eléréséért már egy bizonyos utat megtettünk, s ha a célt komolyan vesszük, bizonyos korlátokat kell felállítanunk. A hivatásirányú oktatás, különösen pedig az egyetemi nevelés és oktatás jelenleg még nem folyhat Vajdaság SZAT valamennyi nemzetének és nemzetiségének nyelvén. „A törvénnyel összhangban” szavak felszólítást fejeznek ki, hogy a törvényhozó szabályozza azt, ami elérhető, valóra váltható, valamint hogy jelölje ki az utat a nemzetek és nemzetiségek teljes egyenjogúságának további kiépítéséhez.

A nemzetiségek nyelvén folyó oktatásnak legtöbb akadálya egyetemi

szinten van. A nevelésről és oktatásról szóló törvény 46. szakasza szerint Vajdaság nemzeti és nemzetiségi nyelvén a nevelő-oktató munkát akkor kell *biztosítani*, ha az azonos nevelő-oktató szervezetben, az egyetemi tanulmányok azonos évfolyamának azonos irányzatáról az egyetemi hallgatók közül legalább 30-an foglalnak állást mellette. Ez a törvényes rendelkezés az egyetem dolgozóira azt a nagy és nehéz feladatot rója, hogy viszonylag rövid idő alatt, vagyis az 1980/81. tanév kezdetéig teremtsék meg a feltételeket a nevelő-oktató munkának a nemzetiségek nyelvén való végzéséhez. Ez annál nehezebb kötelezettség, mivel a törvény rendelkezései szerint a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való nevelő-oktató munkát 30-nál kevesebb egyetemi hallgató számára is biztosítani lehet, ha ez az oktatási öngazgatási érdekközösség által meghatározott társadalmi szükséglet.

Ez az egyetemi dolgozókra rótt feladat nem új, már A felsőfokú oktatásról szóló korábbi törvényben is megvolt, az új törvény rendelkezései csak szabatosabban határozzák meg. Bennünket elsősorban az érdekel, hogy mit értünk el eddig, és mik a tennivalóink a közeljövőben, hogy valóra váljanak a törvényes törekvések.

II.

AZ EDDIGI TEVÉKENYSÉG KÉT ALAPIRÁNYA: A LEKTORÁTUSOK ÉS A PÁRHUZAMOS OKTATÁS

Az a rendelkezés, hogy a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való oktatást az 1980/81. tanévtől kezdve kell biztosítani nem azt jelenti, hogy mindaddig nem kell többnyelvű oktató tevékenységet folytatni, attól az évtől kezdve pedig egyszerre kell megkezdeni az ötnyelvű oktatást. Ellenkezőleg, nyilvánvaló, hogy fokozatosan kell bevezetni a többnyelvű oktatás újabbnál újabb formáit, hogy az egyetemek felkészüljenek arra, hogy 1980/81-től kezdve kielégítsék az egyetemi hallgatók nemzetiségeinek igényeit. Így értelmezik ezt az egyetem szervei és társadalmi-politikai szervezetei. A többnyelvű oktatás első formáival már 1970-től kezdve találkozunk, először a Jogi Karon, később pedig az újvidéki egyetem más karain is.

Az a törekvés, hogy kielégítsük a szakemberek többnyelvű oktatásának társadalmi szükségleteit, a szerbhorvát nyelvű oktatás mellett eddig a nemzetiségi nyelveken való munkának két formáját eredményezte: a lektorátusokat és a részleges párhuzamos oktatást.

a) Az első lektorátus a Jogi Karon alakult meg 1970-ben (A további fejtegetésekben nagyobbára ezt a lektorátust tartjuk szem előtt, mert a kutatáshoz ennek eredményei és tapasztalatai nyújtanak legtöbb adatot.).

A lektorátust „Vajdaság SZAT nemzetiségi nyelvei végett” hozták létre. Az első években a munka magyar nyelven folyt, később pedig a szlovák, majd a román és a ruszin nyelvre is kiterjedt. Az 1974/75. tanévtől kezdve a munka Vajdaságunknak mind a négy nemzetiségi nyelvén hatékonyan folyik.

A lektorátus munkájának fő formája a *terminológiai gyakorlat*. Ezeket a gyakorlatokat lektor vezeti, aki az oktatás különböző formáival, mint amilyen a szerbhorvát nyelvről nemzetiségi nyelvre és fordítva való fordítás, a vitatott szakkifejezésekre és a gyakori hibákra való rámutatás, a szövegek közös elemzése és más módon arra törekszik, hogy az egyetemi hallgatók Vajdaság SZAT egy nemzetiségi nyelvén is elsajátítsák a szakkifejezéseket. A lektorátusok célja, hogy az oktatás mellett olyan központtá váljanak, amely a szakterminológia többnyelvű, párhuzamos használatának különleges gyakorlatában jelentkező problémák elemzése útján tanulmányozza és fejleszti a terminológiát. Az úvidéki Jogi Kar lektorátusa azoknak a dolgozóknak is szervezett szemináriumokat, akik már alkalmazásban vannak. Ilyen volt pl. az igazságszolgáltatási feladatkör ellátóinak a nemzetiségi nyelveken végzendő munkára való felkészítése, amelyet a lektorátus a Tartományi Igazságszolgáltatás- és Általános Igazgatásügyi Titkársággal együttműködve szervezett meg.

A lektorátusok elsődleges célja ma az egyetemi hallgatóknak a nemzetiségi nyelvű szakmunkára való felkészítése, olyan körülmények között, amikor még nincsenek meg a feltételek (mindenekelőtt pedig a szakemberek) a Vajdaság SZAT minden nemzete és nemzetisége nyelvén való teljesen párhuzamos oktatás végzéséhez. A munka ilyen formáját viszonylag könnyen meg lehet szervezni, ha a párhuzamos oktatás megszervezéséhez minden tantárgyhoz van egy nemzetiségi nyelvet ismerő tanár. Esetleg ugyanazt a tanárt két vagy három tantárgy tanításával is meg lehet bízni — ez a szerbhorvát nyelvű tanításban nem ritka — mégis tény, hogy a nemzetiségi nyelvű párhuzamos oktatáshoz nagyon nagy számú nemzetiségi nyelvet beszélő szakember szükséges. Ezzel ellentétben a nemzetiségi nyelvű terminológiai gyakorlatokat egy ember is vezetheti. Lektornak azok a szakemberek a legalkalmasabbak, akiknek a megfelelő szakmából van oklevelük, és szakmájuk terminológiájának tanulmányozásával foglalkoznak. A lektornak nem kell szakembernek lennie minden területen, amelynek terminológiáját tanítja.

Véleményünk szerint a lektorátusok nem tekinthetők átmeneti megoldásnak. Egyes karokon, különösen a kis létszámú nemzetiségek nyelvének esetében még sokáig szükség lesz rájuk. Funkciójuknak ott sem kellene megszűnnie, ahol létrejönnek a feltételek az egy vagy több nemzetiségi nyelven való teljes párhuzamos oktatáshoz. Ilyen helyzetben a lektorátus nem szűnik meg, csak szerepe változik. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a lektorátusok munkája nemcsak a nemzetiségekhez tartozókra korlátozódik, hanem bekapcsolódhatnak mindazok,

akik már beszélnek valamelyik nemzetiségi nyelvet és azon a nyelven meg szeretnék ismerkedni szakmájuk szakkifejezéseivel is. A Jogi Karon a lektor vezette magyar jogi terminológiai gyakorlatokat néhány szerb és horvát, a szlovák nyelvű terminológiai gyakorlatokat pedig egy ruszin is látogatja. Sajnos, kevés ilyen eset van, véleményünk szerint ezt a gyakorlatot továbbra is serkenteni és fejleszteni kellene. Ha, mondjuk, magyar nyelven végeznének párhuzamos oktatást, természetes, hogy a magyar köznyelvet beszélő szerb vagy horvát egyetemisták az órákat továbbra is szerb nyelven hallgatnák, de nincs ok arra, hogy megtagadják tőlük a magyar nyelvű terminológiai gyakorlatok hallgatását, s felkészítsük őket arra, hogy szakmájukban a szerbhorvát nyelv mellett ezt a nyelvet is használják.

Van még egy ok, amiért a lektorátusoknak nem kellene leállni a pedagógiai munkával akkor, amikor már létrejöttek a feltételek a nemzetiségi nyelveken való párhuzamos oktatás végzéséhez. Ha ugyanis a nemzetiségi egyetemisták az előadásokat teljesen vagy nagyobb részben anyanyelvükön hallgatnák, szükségessé válna, hogy szisztematikusan bevezessék őket is a szerbhorvát terminológiába. A lektorátus akkor továbbra is megtartaná az alapvető, pedagógiai feladatkörét, vagyis a szakemberek felkészítését arra, hogy szakmájukban több nyelvet használjanak — a hangsúly oly módon változna meg, hogy a szerbhorvát terminológia kutatására tevődne át. Ez mindenképpen nagyon jelentős lenne, mert a fiatal szakember szakmája szerbhorvát nyelvű terminológiájának ismerete nélkül nagy nehézségekbe ütközne a gyakorlatban.

A felsorolt okok miatt az a véleményünk, hogy a karok keretében létre lehet hozni Vajdaság SZAT nemzeti és nemzetiségi nyelvére a lektorátusokat, és ezeknek a lektorátusoknak állandó jellegű oktató-tudományos egységeknek kell lenniük.

b) A teljes párhuzamos oktatást nyilvánvalóan sokkal nehezebb megszervezni, mint a szakkifejezésekkel foglalkozó lektorátusokat. A nehézségeket elsősorban a szakemberhiány okozza.

Fontos azonban, hogy a munkához halogatás nélkül fogjunk hozzá, s vezessük be a nemzetiségi nyelveken való oktatás azon formáját, amelyre a karon már megvan a lehetőség, és amelyhez biztosítani lehet az oktatást más nevelő-oktató intézményben vagy a gyakorlatban tevékenykedő szakember alkalmazásával. Az alkotmány és a törvény mindemellett világosan kimondja azt a kötelezettséget, hogy a Vajdaság SZAT nemzeti és nemzetiségi nyelvén való oktatáshoz szükséges felkészítés tekintetében javítani kell a szakemberállományt.

Az utóbbi években (1970-től kezdve) egyes karok a nemzetiségi nyelveken való párhuzamos oktatás fokozatos bevezetésében jelentős eredményeket értek el. Legtovább a szabadkai Közgazdasági Karon jutottak. Az előadásokat (az összesen 51 tantárgyból) 11 tantárgyból és 22 tantárgy gyakorlatából magyar nyelven tartják. Az újvidéki Jogi Karon az előadások 2 tantárgyból és 11 tantárgy gyakorlatából magyarul is

folynak. Ebben az évben egy-egy tantárgy gyakorlatát kezdik meg szlovák és román nyelven. A Bölcsészettudományi Karon elért eredmények is figyelemre méltóak. Ezek az eredmények bátorítóak, de kielégítőnek nem mondhatók. Az egész egyetemen többet kell tenni az alkotmányban és törvényben kijelölt célok eléréseért. A serkentő erők megvannak. A Kommunista Szövetség Egyetemi Választmányának 1978. február 20-án tartott ülésén hozott határozatok közül csak azt az egyet emelnénk ki, amely az egyetemre járás hatékonyságának időszerű kérdéseivel és a Kommunista Szövetségnek a nevelő-oktató folyamat átalakításában való alapvető feladataival foglalkozik:

„A főiskolákon és az egyetemeken levő kommunistáknak továbbra is szorgalmazniuk kell a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúsága alkotmányos elvének érvényesítését, különösen pedig a nemzetiségi nyelveken való oktatás fejlesztéséhez szükséges feltételek megteremtését. A nemzetiségi nyelveken való párhuzamos oktatáshoz szükséges feltételek megteremtésével egy időben feltétlenül serkenteni kell az olyan tantárgyak különféle oktatási aktivitásait, amelyekhez a kádert saját környezetből vagy egyéb felsőoktatási szervezetekből lehet biztosítani, valamint a törvénnyel összhangban a gyakorlatban tevékenykedő szakemberek angazsálását.”

III.

A GYAKORLATI PROBLÉMÁK ÉS KIKÜSZÖBÖLÉSI LEHETŐSÉGÜK

A lektorátusok megalakítására és a meghatározott tantárgyak nemzetiségi nyelveken való párhuzamos oktatásának bevezetésére irányuló eddigi munka sok nehézségbe ütközött és számtalan problémát vetett felszínre. Néhány probléma már megoldódott, de azért maradt is. Ez a szeminárium értékesen hozzájárulhat a problémák kiküszöbölési lehetőségének felismeréséhez és serkentheti a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának a Vajdaság SZAT főiskoláin és egyetemein való érvényesítését.

Igyekezni fogunk, hogy külön felismerjük a lektorátusokkal, illetve a párhuzamos oktatás bevezetésével kapcsolatos problémákat.

a) *Lektorátusok*

Nagy gondot okoz a lektorátusok megfelelő számú *kádereinek alkalmazása* — habár ez viszonylag könnyebb, mint a párhuzamos oktatásnál. Mint már említettük, lektornak a legalkalmasabb a megfelelő egyetemi oklevéllel rendelkező káder, aki jól ismeri a szerbhorvát nyelvű és

az egyik nemzetiségi nyelvű szakterminológiát és aki szakterminológiai kérdésekkel foglalkozik.

Ilyen kádert nem könnyű találni. Elsősorban azért, mert viszonylag kevés az olyan ember, aki kifogástalanul ismeri saját szakterületének terminológiáját szerbhorvát és valamelyik nemzetiségi nyelven is; viszont nehéz elvárni egy orvostól, mérnöktől, közgazdásztól, jogásztól, hogy szakterületének csak a terminológiájával foglalkozzon. Ez az érdeklődés talán a jogászok esetében a leglogikusabb, mert a jogi terminológia összetettsége, valamint az ismeretek kifejezetten széles körű társadalmi szükséglete következtében — hogy csak a hivatalos lapoknak a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való megjelentetése problémáját említsük — felelős és tiszteletre méltó hivatás a nemzetek és nemzetiségek nyelvének jogi terminológiájával való foglalkozás.

Az adott körülmények között a megoldás rendszerint az olyan lektorok alkalmazásában rejlik, akiknek ez a mellékfoglalkozása. Ideiglenes megoldásként elképzelhető az is, hogy néhány oktató ossza a kötelezettségeket, s lássa el a lektor munkáját. Meg kellene vizsgálni azt a lehetőséget is, hogy a szaklektor munkájával ne a megfelelő szakma káderei foglalkozzanak, hanem filológusok, akik meghatározott szakma összehasonlító terminológiai tanulmányozását összekapcsolnák az általános nyelvészeti kutatásokkal. Elképzelhető az is, hogy a rokon egyetemi karok ugyanazt a lektort foglalkoztassák.

A meghatározott jellegű káder megtalálásának nehézségén kívül gondot okoz a lektor státusa is. Ez a probléma nem égető, míg a lektori gyakorlatokat olyan emberek tartják, akiknek ez nem az állandó munkahelye. A probléma akkor áll elő, ha megtalálják az óhajtott megoldást, azaz teljes munkaidővel foglalkoztatnak valakit. A lektor társadalmi és anyagi helyzete megközelítően kiegyenlített a tanársegéd helyzetével, ami egy kezdő szakembernek teljesen meg is felel. Csakhogy a lektor fölött nincs tanár, ő nem „segít” az oktatásban, hanem munkájában teljesen önálló, amiből az következik, hogy lektornak mégsem vehető fel kezdő. A lektornak ezenkívül nincs előléptetési lehetősége, és ezzel párhuzamosan anyagi helyzete sem javul úgy, mint a tanársegédé. Feltétlenül elő kellene irányozni a lektor előléptetési lehetőségét — meghatározott pedagógiai, tudományos és szakmai eredményeket követelni tőle, hogy a lektor státusa is megközelítse az egyetem többi dolgozójának státusát.

Az *egyetemi hallgatók elégtelen serkentése* is gondot okoz. A lektori gyakorlatok a fakultatív pótmunka egyik formáját, tehát újabb megterhelést jelentenek — ezért külön serkentésre lenne szüksége. Erre pedig maga az egyetem nem is képes, mert a befektetett munka eredményének a gyakorlatban is tükröződnie kell. A szakterminológia nemzetiségi nyelveken való elsajátítására irányuló munka azonban még nem vonult be mindenütt a köztudatba és nem értékeli eléggé. Bizonyos munkakörök betöltésekor ügyelnék ugyan a megfelelő nemzeti összetételre, de arra már nemigen, hogy a nemzetiségi személy alkalmas-e a szakmunka ellá-

tására anyanyelvén. Igaz, azt sem értékelik, ha a nemzetiségi szakember jól ismeri a nemzetiségi nyelvet. A terminológiai gyakorlatok rendszeres látogatásáról és a többnyelvű munkára való alkalmasságról szóló igazolásokat ritkán követelik, mint ahogy ritkán történik meg az is, hogy az ösztöndíjat odaítélők kötelezik az ösztöndíjast a terminológiai gyakorlatok látogatására.

Az egyetemi hallgatókat a szakterminológia több nyelven való elsajátítására csak a széles társadalmi közösség támogatásával lehet serkenteni.

b) *Párhuzamos oktatás*

A párhuzamos oktatás folytatásának legfőbb akadálya a káderhiány. Ez a megállapítás azonban nem indokolja azon feladatok elhanyagolását, amelyet társadalmunk az egyetem elé tűzött.

Nyilvánvaló, hogy máról holnapra valamennyi nemzetiség esetében egyszerre nem oldható meg a probléma, de a káderhelyzet jelentős mértékben javítható, ha ebben az irányban megfontoltabb politikát folytatunk.

Jelentős eredmények érhetők el ösztöndíjazással, a tartományunk több nyelvét beszélő kiemelkedő egyetemi hallgatókról való különleges gondoskodással, a gyakorlatban kiemelkedő szakemberek szabadabb foglalkoztatásával és egyebekkel.

A nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának az egyetemi oktatásban való érvényesítése tehát hosszú távú feladat, és csak úgy valósítható meg, ha az egyetemi dolgozók állandó gondjaik közé sorolják.

Újvidék, 1978. december